

Старченко А.М.

Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник: Шведова Г.Л.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
правового забезпечення безпеки бізнесу
Державно торговельно-економічного університету
м. Київ

КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ 2001 РОКУ: НОВАЦІЇ ТА ВІДХІД ВІД РАДЯНСЬКИХ НОРМ

Важливим кроком у розвитку національного кримінального права стало прийняття у 2001 році першого Кримінального кодексу незалежної України. Кодекс, зберігаючи тяглість у розвитку кримінального законодавства, враховував нові досягнення науки кримінального права, судової практики, демократичні зміни в суспільстві, а також положення Конституції України 1996 року [1].

Потреба в новому Кримінальному кодексі України була зумовлена тим, що правова демократична держава не може функціонувати без відповідної правової бази, яка регулює суспільні процеси. Очевидно, що основним інструментом боротьби зі злочинністю є саме Кримінальний кодекс. Значне зростання злочинності в перші роки незалежності, поширення її організованих форм, криміналізація економіки, зростання "професіоналізму" злочинців та корупція серед чиновників зробили необхідним створення законодавства про кримінальну відповідальність, яке б відповідало потребам сучасного суспільства та теорії кримінального права.

З моменту ухвалення Кримінального кодексу України кримінальне законодавство зазнало численних змін, які іноді суперечать принципам, розробленим вітчизняною наукою кримінального права за останнє століття. Багато науковців та практиків критикують ці нововведення, оскільки більшість із них було впроваджено всупереч науковим дослідженням у сфері кримінального права. Важливо зазначити, що чимало "революційних" змін у кримінальному праві України були пов'язані з процесом інтеграції до Європейського співтовариства та взятими міжнародно-правовими зобов'язаннями. Інші нововведення є прикладом запозичення норм і інститутів, які діють у деяких західноєвропейських країнах, хоча їх впровадження не завжди бездоганне [2, с. 4].

Прийняття Верховною Радою України Кримінального кодексу стало важливою віхою на шляху до становлення правової держави. Це був перший фундаментальний кодекс, спрямований на реалізацію правової реформи в Україні, який мав на меті кодифікацію ключових галузей права [3, с. 2]. Ухвалений у 2001 році Кримінальний кодекс заклав основу для подальшого створення Кримінально-виконавчого та Кримінально-процесуального кодексів України. Його положення відповідають Конституції України і ґрунтуються на її принципах. Основна мета Кодексу – сприяти розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави.

Новий КК значною мірою враховує дослідження науки кримінального права не лише в Україні, але й у міжнародному контексті. Він охоплює складні питання боротьби зі злочинністю за допомогою кримінально-правових засобів, що призвело до вдосконалення багатьох його норм. Запропонована система Особливої частини не

лише відображає теоретичні досягнення в питаннях її побудови, а й віддзеркалює суспільні відносини та цінності, що сформувалися в Україні протягом перших десяти років її становлення як незалежної держави [4, с. 3].

Найважливіше те, що новий Кримінальний кодекс є сучасним правовим актом, який втілює досягнення науки кримінального права, враховує тенденції судової практики, базується на Конституції України та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права, підтверджуючи принципи гуманізму та законності.

Новий ККУ передбачив гуманізацію кримінальної відповідальності, що стало важливим відходом від репресивного характеру радянського кримінального законодавства. Багато злочинів, які раніше вважалися тяжкими, були перекваліфіковані або виключені з ККУ, наприклад, статті про контрреволюційні злочини. Запровадження інститутів примирення сторін, умовного засудження та відстрочки виконання вироку також зменшило використання покарань у вигляді позбавлення волі. ККУ 2001 року забезпечив систематизацію кримінального законодавства та заміну радянських підходів до кваліфікації злочинів більш сучасними нормами. Класифікація злочинів тепер враховує не лише їхню тяжкість, але й соціальну небезпеку, що дозволяє більш чітко відокремлювати кримінальну відповідальність від адміністративної та цивільної. У новому Кримінальному кодексі були запроваджені покарання, які не були передбачені радянським законодавством, такі як громадські роботи, арешт і виправні роботи. Це дозволило застосовувати більш гнучку та диференційовану систему покарань, що не обмежується лише позбавленням волі.

Важливим досягненням ККУ 2001 року стало впровадження норм, спрямованих на захист прав людини, у тому числі прав підозрюваних, обвинувачених та засуджених. Запровадження презумпції невинуватості та гарантій справедливого судового розгляду відповідало міжнародним стандартам правосуддя. ККУ 2001 року приділив значну увагу злочинам в економічній сфері, що стало нововведенням, яке відповідало реаліям ринкової економіки. Радянський кримінальний кодекс не був адаптований до викликів нової економіки, тоді як ККУ 2001 року врахував злочини, пов'язані з шахрайством, корупцією, зловживанням службовим становищем у бізнесі тощо.

Кримінальний кодекс України 2001 року став важливим етапом у реформуванні кримінального права України та відходу від радянських репресивних норм. Він заклав підґрунтя для гуманізації кримінальної відповідальності, запровадження нових видів покарань, посилення захисту прав людини та адаптації законодавства до сучасних економічних умов. Відповідність європейським стандартам та модернізація системи кримінального права відобразили прагнення України створити справедливу, демократичну та правову державу, яка гарантує захист прав своїх громадян.

Питання реформування кримінального законодавства, враховуючи його важливу роль у забезпеченні захисту від воєнних злочинів, природно набуває першочергового значення в правовій політиці як воєнного, так і повоєнного періодів. У цьому контексті слід виділити проект нового Кримінального кодексу України, розроблений та винесений на громадське обговорення 25 лютого 2024 року [5].

Хоча автори проекту прагнули модернізувати кримінальне законодавство, в процесі його створення виявилися певні недоліки, які негативно вплинули на ефективність документа. Зокрема, деякі положення виявилися недостатньо

деталізованими або суперечливими, що спричинило труднощі у їх практичному застосуванні. Попри значний прогрес у напрямку гуманізації кримінального права, окремі норми залишили простір для різних тлумачень, що нерідко призводило до правових колізій та ускладнень у правозастосуванні.

Крім того, прагнучи відійти від радянських традицій, законодавці впровадили інститути, які не завжди вдало інтегрувалися в українську правову систему. Це, зокрема, стосувалося норм щодо економічних злочинів, де застосування міжнародних стандартів не враховувало особливостей національного економічного контексту.

Таким чином, хоча КК України 2001 року став важливим етапом у розвитку національного кримінального права, його впровадження виявило, що одного прагнення до інновацій та добрих намірів недостатньо для створення збалансованого і повноцінного кодексу. Це підкреслює важливість глибокого аналізу і постійної адаптації законодавства до практичних потреб суспільства та системи правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Кримінальне право: традиції та новації : матеріали міжнародного круглого столу, присвяченого 90-літтю з дня народження видатного вченого, героя України, академіка В.В. Сташиса, 9-10 липня 2015 р. Полтава, Х., 2015. 388 с.

3. Бажанов М. І. Розділ I «Поняття і система кримінального права. Наука кримінального права». Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2004. С. 3–27.

4. Кримінальний кодекс України 2001 рік (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального Законодавства) / Матеріали науково-практичної конференції 4–5 квітня 2003 року / Львів, ЛІВС при НАВС України. 2003. 300 с.

5. Кримінальний кодекс України : контрольний текст проекту станом на 25.02.2024. Новий Кримінальний Кодекс : сайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>